

**ლია წერეთელი**

შოთა ჰუსთაველის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**ოლდოს ჰაქსლის „ნოჩი არქიმედე“ ქართულად**

**LIA TSERETELI**

*Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature*

***ALDOUS HUXLEY'S YOUNG ARCHIMEDES IN GEORGIAN***

*The article deals with one of the greatest short stories by an English writer, Aldous Huxley, called The Young Archimedes. The tragic fate of the protagonist, a young boy, is built on the earliest Biblical and folklore canons: when the child becomes the victim. In this instance, the protagonist's talent and uniqueness were the reason for captivity. The author makes use of music as a means of showing that the boy is indeed a genius. The article also discusses the Biblical, Mythical and literary paradigms of such a concept as "victimised child". It is interesting that Huxley depicts the greatness of the central figure and creates a notion of genius; he seems to believe that special talent is granted by God, and it must be protected and cherished. He refers to certain illustrious composers and writers and considers the essence of genius in various eras, but regards some ill-suited circumstances in the life of a genius as tragic.*

ოლდოს ჰაქსლის „ნორჩი არქიმედე“ ქართულად თარგმნა მაია ცერცვაძემ და დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკარში“ (2019 N 5). მშვენიერი თარგმანია, იკითხება ტექსტი ნათლად. მთარგმნელს არ გასჭირვებია ფილოსოფიური წიაღსვლების ინტელექტუალური წვდომა. ურთულესია მათემატიკური და მუსიკალური რთული ტერმინოლოგიის შესატყვისი ფორმით გადმოცემა ქართულად. მთარგმნელს მათემატიკური და მუსიკალური განათლება დაეხმარა. ამ ცოდნის გარეშე სხვა ალბათ ვერც შეძლებდა თარგმანის დროს ამ სირთულის დაძლეvas.

ოლდოს ჰაქსლი ბავშვის სულიერ განვითარებასა და მის ტრაგიკულ აღსასრულზე მოგვითხრობს. აცოცხლებს აზრს, რომ თითოეულ ადამიანში ჩადებულია ღვთიური ნიჭი, რომლის გამოვლენას შესაფერისი გარემო და ალბრდა სჭირდება. გენიალობას სწორედ ბუნებრივად და სწორად გავლილი სულიერ-ფიზიკური განვითარება, ნიჭის სათანადოდ გაფრთხილება და შესაფერისი გარემო განაპირობებს.

ბავშვობისა და ყრმობის ასაკის წარმოჩენა შემოქმედებითად ურთულესი დასაძლევია ხელოვნების ყველა დარგში. ცალკე ჟანრი-საბავშვო ლიტერატურა მწერლის მიერ სრული-

ად განსხვავებული მხატვრული სამყაროს შექმნასა და განსაკუთრებული გამოსახვის უნარს გულისხმობს. თუმცა, სრულიად სხვაა საბავშვო მწერლობა და სხვაა ბავშვობის თემა მხატვრულ ლიტერატურაში. ბავშვობის ხანის აღწერა ყველაზე ხშირად მწერლისგან საკუთარი გამოცდილების, თავისი ბავშვობის მოგონებების აღწერას გულისხმობს, რაც თავისთავად ძალიან საინტერესოა და ავტობიოგრაფიად მიიჩნევა. რაც შეეხება, ყრმობის, ყმაწვილობის ასაკის, პატარა ადამიანების ცხოვრების აღწერასა და სულიერი სამყაროს ჩვენებას, როგორც აღვნიშნეთ, იგი სრულიად სხვა სამყაროა ლიტერატურაში.

ბავშვობის ხანა გულისხმობს ასაკს -12 წლამდე, შემდეგი პერიოდი იწოდება სიჭაბუკის ხანად - 12-დან 20 წლებამდე. ამის შემდგომ უკვე მოწიფულობის პერიოდია.

ბიბლიასა და სახარებაში ყრმობა ადამიანის ცხოვრების ყველაზე გულწრფელ და უმანკო ხანად მიიჩნევა. ჟამი, როდესაც ადამიანის თვისებები და ჩვევები ჯერ არ ჩამოყალიბებულა და ის მშობლების მფარველობის ქვეშ მოიპყრება. ამასთან, ხაზგასმულია, რომ ყრმობა სამოთხისეული მყოფობაა, ადამის პირველცოდვამდელი ხანა, როცა მას ჯერ არ დაუკარგავს პირველქმნილება, ღვთაებრივი სისრულე და უშუალო მფარველობა ღვთისა.

სიყმაწვილის ამგვარი საზრისი ბიბლიურ თხრობას, სასულიერო მწერლობასა და შუა საუკუნეების ლიტერატურასა და ხელოვნებას გასდევს. ამდენად, ყრმა, ბავშვი მოკლებულია საკუთარ არჩევანს და ამის გამო ხშირად იქცევა მსხვერპლად. მსხვერპლის საზრისი გასდევს ყრმობას, როგორც აბრაამისა და ისააკის მამაშვილობის საზრისი, როცა ისაკი მინდობილი მამას, მოაზრებულია შესანიშნავად. ყრმათა მსხვერპლი მათ მოსვრასა და განადგურებას გულისხმობს, როგორც ბეთლემის ჩვილი ყრმები ქრისტეს შობის გამო. ყრმათა მარტვილობა უფლისთვის შეწირვის წყურვილს გულისხმობს, როცა მათი რწმენა პირველცოდვამდელი სისავსით ცხადდება („კოლაელ ყრმათა მარტვილობა“), ანდა სასწაულის ძალით უფლისგან სიცოცხლე ებოძებათ („სამთა ყრმათა ბაბილონს“).

ლიტერატურიდან ვიცნობთ უსისხლო მსხვერპლად ქცეულ ყრმებს, როცა სიკვდილი არ ემუქრებათ, მაგრამ ტყვეობა მძიმე ხვედრია მათთვის - მიჰყავთ, ჰყიდიან და სრულიად სხვა გარემოსა და რეალობაში აღმოჩნდებიან. ღვთაებრივი ნება, რომელიც ყრმას, ისაკის მსგავსად, უცვლის მსხვერპლშენიშვნის აქტს, გაუცნობიერებელი საჩუქარია ყრმათათვის. მხოლოდ მამისთვის არის გასაგები მისი საზრისი, ყრმისათვის ის დაფარული რჩება. ამგვარად, ამ ასაკში მამისადმი მინდობილობის ჟამი ცხადდება სრულად, როცა ყრმას კეთილისა და ბოროტის გარჩევის უნარი ჯერ არა აქვს, მაშასადამე არც - არჩევანი. რაც შეეხება ყრმის გადაგდებას, გაყიდვასა და გაჩუქებას, ესეც ცნობილი მოტივია, ანტიკური, ბიბლიური თუ ზღაპრის, ფოლკლორის კანონიკად გააზრებული. ფატუმისა და ბედისწერის განსაზღვრულობა, ბიბლიური თვალსაზრისით უფლის მიერ დადგენილი. ცხოვრების სხვა ეტაპზე წარმოჩნდება ამ ყმანვილის მისია, სრულიად სხვა გარემოში იგი საგანგებოდ აღმოჩნდა.

ბედისწერისა თუ საღვთო განგებულების განსაზღვრულობა ერთსახოვნად წარმოსახავს ყრმობის ასაკის უუნარობას, დაუცველობას, მათ მინდობას მშობლებისა და გარშემომყოფებისადმი, თავისი გადაწყვეტილების არქონას.

ამ ასაკში, 12 წლამდე პერიოდში, ვლინდება ყრმის ღვთიური ნიჭი. თითოეულს აუცილებლად ნაბოძები აქვს უფლისგან ეს საუნჯე, რომელიც დაფარულია და რომ გამოვლინდეს, შესაფერის გარემოს გულისხმობს. ნიჭის აღმომჩენი, მისი დამნახავი და განმავითარებელი პიროვნება უძველესი პერიოდიდან გამორჩეული ადამიანია: მოძღვარი, ხელდასხმული, სასწაულებრივი უნარით დაჯილდოებული, ოსტატი და ა. შ. ზღაპრებში ხელობა, რომელსაც ყრმა განსაკუთრებული უნარის მქონე ადამიანისგან სწავლობს, თავად სიცოცხლის განმსაზღვრელი და გადამრჩენელია. ხელობა, ოსტატობა, სასწაულებრივი ძალა, მადლმოსილება ყრმას სწორედ მოძღვარი-მასწავლებლისგან ენიჭება.

ძირითადად ასეთია ხატოვან ენაზე ყრმობის პერიოდის ასახვა ზღაპრებსა და თქმულებებში, ბიბლიურ თხრობაში – მოსე, იოსები და ა.შ. ანტიკურ მწერლობასა და ტრაგედიებში თუ

შუასაუკუნეობრივ მწერლობაში. ეს განსაზღვრულობა ყრმობის ასაკის ხატვისას წარმოჩნდება ყველა ერის, ყველა ჟანრის ლიტერატურაში, რეალისტური მწერლობის ნაწარმოებების ჩათვლით.

ბავშვი-მსხვერპლი, ტყვე, გამორჩეულობისა და განსხვავებულობის ნიშნით აღბეჭდილი ან განწირულია ყოფით რეალობაში, ანდა დიდი მისიის აღმსრულებელი, საყოველთაო ცვლილებების ფუძემდებელი. ნიჭი და სასწაულებრივი უნარი უმეტესად ტრაგიკული ბედისწერის გარდუვალობით არის აღბეჭდილი. ეს იმდენად ზუსტი განსაზღვრულობაა უძველესი დროიდან, რომ კანონზომიერებად არის ქცეული და რეალობის ძალით, დაუწერლად, გარდუვალად ცხადდება პიროვნების ბიოგრაფიაში. იგულისხმება გენიალური ადამიანებისა და ხელოვანების ცხოვრების გზა.

ფსიქოლოგებისა და ფილოსოფოსთა ინტერესს ყოველთვის წარმოადგენდა ამ ასაკობრივი საფეხურების გავლა ადამიანის ცხოვრებაში ვიდრე სიბერემდე. სხვადასხვა მიმდინარეობათა და მოსაზრებათა მიუხედავად, არავინ კამათობს ამ ასაკობრივ დაყოფაზე, იგი მცირედი სახესხვაობით საყოველთაოდ აღიარებულია. ფსიქოლოგების კვლევების მიხედვით, ბავშვობის ასაკი 12 წლამდე განსაზღვრავს პიროვნების ხასიათს, მის სულიერ-ფიზიკურ მთლიანობას, ცნობიერება ყალიბდება განცდათა და ტრავმათა გადალახვისა თუ ვერგადატანის საფუძველზე. ამის მიხედვით ასაბუთებენ ადამიანის ასაკის განსაზღვრის პირობითობას: ინფანტილიზმს ბავშვობის ხანაში გადაულახავი პრობლემები იწვევს, დაუცველობისა და შიშის, ძალადობის ფაქტები სამუდამო კვალს ტოვებს ადამიანის ფსიქიკაზე, არსებობენ ბავშვები მოხუცებულობამდე ან ადრეულ ასაკში ბავშვობადაკარგული ადამიანები და სხვა.

ყველაზე დიდ მცოდნედ ბავშვობის ასაკიდან ადამიანის სულიერ-ფიზიკური სრულქმნისა და მისი ასახვისა თვითშემეცნების საფუძველზე ნეტარი ავგუსტინეს „აღსარება“ სახელდება. მიჩნეულია, რომ მან უდიდესი გავლენა იქონია დასავლური

და აღმოსავლური დიდი მწერლების (და არა მხოლოდ) შემოქმედებაზე. ყველა დიდი ავტორი დავალებულია მისგან, მთელი ინგლისური ლიტერატურა, შემდგომ ამერიკული ლიტერატურა დგას ამ ფუნდამენტზე. ავგუსტინესეული განსაზღვრა გულისხმობს შემდგომ დებულებას:

„ადამიანი დაბადებითვე ცოდვილი ბუნების არის. არავინ არის თავისუფალი ცოდვათაგან. ბავშვიც კი, რომელმაც თუნდაც ერთი დღე იცხოვრა მიწაზე, ცოდვილია. ღმერთმა შექმნა ადამიანი, მაგრამ მას არ შეუქმნია მათი ცოდვანი. ბავშვის ზრდასთან ერთად, იზრდება ცოდვა, ძლიერდება სხეულებრივი იმპულსები, მაგრამ ამავე დროს მოძრაობს შინაგანი ნება, ჯერ მხოლოდ დაფარულად და შეუმჩნევლად“ (ნეტარი ავგუსტინე, 1985).

ყველა მწერალი, რომელსაც ბავშვობის ხანა გაუცოცხლებია თავის ნაწარმოებებში, მიჩნეულია, რომ ეფუძნება ამ განსაზღვრას. მეოცე საუკუნემდე ავტორები ამ მსოფლხედვას ეფუძნებიან და წარმოსახვენ მხატვრულად. „ჰეკლბერი ფინი“ - რომელიც მიჩნეულია შედევრად ამ ჟანრის ლიტერატურაში, ამ განსაზღვრას გულისხმობს, ასევე „ტომ სოიერის თავგადასავალი“, „დავით კოპერფილდი“, „ჯეინ ეარი“ და სხვა.

განსხვავებული ხედვა ყალიბდება ფროიდის ფსიქოანალიზის, მისეული „კომპლექსების“ განსაზღვრის შემდეგ. უკვე ლიტერატურაში (და არა მხოლოდ), ხელოვნების ყველა დარგში ბავშვობის ასაკი ძირითადად ადამიანის ხასიათის, ფსიქიკის ფორმირებისა და ქცევათა განმსაზღვრელია, პიროვნების ბედისწერას ქმნის „არაცნობიერისა“ და „ქვეცნობიერის“ წიაღში დაბუდებული სამყარო, რომელიც გულისხმობს როგორც გენეტიკურ, ისე 12 წლამდე განცდილ-გადატანილ, „განდევნილ“ თუ ვერაძლეულ ტკივილებს. ამ დროიდან ლიტერატურაში იშლება ბავშვობის ამ პერიოდის ძალადობის, ტრავმის, გავლენების მთელი სისტემა, რომელიც იწვევს ადამიანის გაორებას, გაუცხოებას, აშლილობასა თუ დამნაშავედ ჩამოყალიბებას.

სახისმეტყველურად რომ წარმოვსახოთ, ბერტოლდ ბრენტის „კავკასიური ცარცის წრე თვალსაჩინო მაგალითია: ორი

ქალის მიერ წრეში ჩამდგარი ბავშვის გადაძალვა, როგორც გამოცდა დედობრიობის აღმოსაჩენად, გამოვლინდება ტკივილის მიხედვით. დედა მხოლოდ ის უნდა იყოს, ვისაც ბავშვის ტკივილი სტკივა. იგი მშობელი დედის წინაშე უპირატესად მიიჩნევა. ამ საზრისით, მიჩნეულია, რომ ფიზიკური დედა მოძალადედაც შეიძლება იქცეს და მსხვერპლად აქციოს შვილი, თუნდაც „დიდი სიყვარულით“.

მეორე მაგალითად „მოხუცი და ზღვა“, რომელშიც პატარა ბიჭი გააზრებულია, როგორც მოხუცის სულიერი მემკვიდრე. ერთი მეცნიერის ნაშრომში ბიბლიური დავით წინასწარმეტყველის სახე-ხატად არის ეს ყრმა გააზრებული, რომელსაც ეს მოხუცი მოევლინა მოძღვრად – სულიერის, ღვთაებრივის შემეცნების გზაზე და მას ამ ასაკში უკვე აპოვინა ადამიანის უმთავრესი იდეალი – სიყვარულით, თაყვანისცემით, იდეალით მსახურება და ღვთისშემეცნება.

ძირითადად ამ ორ გზას მისდევს ბავშვობის ასაკის ასახვა ლიტერატურაში.

ოლდოს ჰაქსლი არის აღიარებული კლასიკოსი მწერალი. დიდი ხანი არ არის, რაც გამოჩნდა მისი ნაწარმოებების თარგმანები. მოთხრობები „ფეიერვერკის შემდეგ“ და „სამკურნალო დასვენება“ თარგმნა ნანა სუხიტაშვილმა. ითარგმნა რომანი „კონტრაპუნქტი“.

მაია ცერცვაძის მიერ თარგმნილი „ნორჩი არქიმედე“ ბავშვობის ასაკის აღწერისა და ხატვის დიდოსტატობით არის გამორჩეული. იგი მიჩნეულია ერთ-ერთ საუკეთესო მოთხრობად. ჩვენი ყურადღება მიიქცია ყმანვილი ბიჭის ბედისწერის მწერლისეულმა განსაზღვრამ.

მწერალი იცნობს და იყენებს ფროიდისეული და შემდგომი ფსიქოანალიზის მკვლევარ-მეცნიერთა ნაშრომებს. ეს მოთხრობა თავისი პიროვნული, მწერლისმიერი გამოცდილებისა და დაკვირვების, ხედვისა და აღქმის ძალით არის გამორჩეული. იმდენად ღრმა და სულიერია ეს ხედვა, რომ ნაშლილია ყოველგვარი განსწავლულობისა და ცოდნის კვალი და მიღწეულია ზოგადადადამიანური ტრაგედიის სიმაღლის

ჭვრეტა, რომელიც ბიბლიური სიმბოლური გამოსახვის განზოგადებას აღწევს, როცა ამბავი „იგავად“ ცხადდება საკაცობრიო იდეალთა და კანონზომიერებათა გამოსახვის მწერლისეული ძალით.

თავდაპირველად ყმაწვილი გვიდო მწერლის არეალაში თავის შვილთან მოთამაშე საყვარელ ბავშვად ჩნდება. ყურადღებას იპყრობს სილამაზით: „გვიდო მე მესახებოდა ყველაზე მომხიბლველ ბიჭად, ვინც კი ოდესმე მინახავს“. მეპატრონე ქალი აღტაცებულია ბიჭით „ეს რა ლამაზი, რა ლამაზი ბავშვია!...ხანდახან ვფიქრობ, ხომ არ ვიშვილო?“.

მწერლის ხედვა და აღქმა ღრმავდება. ბავშვის გამორჩეულობა ცხადი ხდება: „გვიდო მოაზროვნე ბავშვი გახლდათ, განსჯისა და უეცარი ჩაფიქრებისათვის გაჩენილი“... „სერიოზულობისა და ჩაფიქრების მისეულ სიმშვიდეში ბავშვს თვალები ულამაზესი უხდებოდა“.

მუსიკა, როგორც ადამიანის სულის მესაიდუმლე და ღვთაებრივის განსახიერება სამყაროში, თანდათან წარმოაჩენს გვიდოს განსაკუთრებულ უნარს. მწერალი მასთან ერთად უსმენს კლასიკურ ნაწარმოებებს და გასაოცარი ხდება ბიჭის სულისმთქმელი აღქმის უნარი: „ყველაზე ძლიერ ის „კორიოლანოსის“ უვერტიურამ შეძრა. მეხუთე სიმფონიის მესამე ნაწილი, მეშვიდის - მეორე ნაწილი, საიმპერატორო კონცერტის ნელი ნაწილი-გულთან ყველაზე ახლოს ესენი მოჰქონდა, მაგრამ არაფერს აღუგზნია ის იმაზე მეტად, ვიდრე „კორიოლანოსს“.

გენიალური ნაწარმოებების მოსმენისას გვიდოს დაკვირვება და ემოცია, მისეული გაგება ამ ჰანგებისა, მწერალს ადამიანის ბედისწერის არსს თავისებურად წარმოუსახავს: „იქნებ მხოლოდ გენიალური ადამიანები არიან ნამდვილი ადამიანები, კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძილზე?...“

თუ მწერალი, გვიდოს გენიის აღმომჩენი, თვალნათლივ ხედავს, რომ ბიჭს მუსიკაზე მეტად მათემატიკის, გეომეტრიის ნიჭი აქვს, ის თავისებურად აღმოაჩენს ფიგურების განლაგებისას არქიმედეს უნარს და განსხვავებულად ასაბუთებს ცნო-

ბილ თეორემებს, მეპატრონე ქალი გვიდოს მუსიკალური ნიჭის განვითარების სურვილით არის შეპყრობილი. მშობლები კარგავენ შვილს, ავტორის ალტერ-ეგო, მთხრობელი მოძღვარია, რომელმაც აღმოაჩინა ბავშვის ღვთაებრივი ნიჭი და მადლი, მაგრამ ვერ დაიცვა, ვერ გადაარჩინა. ბიჭუნას თვითმკვლელობა, როგორც ლოგიკური დასასრული, ადამიანური ტრაგედიის მარადიულობის ბეჭდით არის აღბეჭდილი, როგორც პირველცოდვის, ადამის მემკვიდრე ადამიანის უცილობელი განაჩენი. მეპატრონე ქალი, რომელიც ნიჭიერი ბავშვის წართმევას, დასაკუთრებასა და მშობლიური გარემოსგან მოშორებას შეძლებს, თითქოს მდიდრულ, საოცნებო პირობებს უქმნის მას, მაგრამ ართმევს თავისუფლებას, საყვარელ წიგნს, აიძულებს საათობით დაკვრას ფორტეპიანოზე, რადგან ფიქრობს, რომ ის დიდი მუსიკოსი უნდა გამოვიდეს. პატრონი ქალი ერთგავარი განსახიერებაა ბოროტი დედინაცვლისა ზღაპრებიდან, რომელიც ყმანვილის გულ-ღვიძლს ითხოვს წამლად, ის განასახიერებს წუთისოფელს, იმავდროულად, რომელიც ამწყვდევს ადამიანს მიწიერი ცნობიერების ტყვეობაში და უკეტავს საღვთო ცნობიერებასთან ზიარების გზას.

სასოწარკვეთა, იმის ფიქრი, რომ ახლობლებს და არავის ამქვეყნად ის აღარ ახსოვს და უყვარს - ბიჭს თვითმკვლელობამდე მიიყვანს.

თემა აქტუალურია და მწერალი ნათლად გამოკვეთს ყმანვილის ტრაგედიის ყველა ნიუანსს.

ძალადობა, არათავისუფალი გარემო, ნიჭისა და გამორჩეულობის ტრაგიზმი სამყაროში, გენიალობის ნამდვილობა და მერკანტილური ყოფის უცხოობა, მუსიკის ღვთაებრივი გავლენა ადამიანზე მწერლის ამ მოთხრობას ზედროულობის განცდას სძენს. ოლდოს ჰაქსლის გამორჩეული მოთხრობა „ნორჩი არქიმედე“ თანამედროვე ყოფაში აცოცხლებს ყმანვილი ბედისწერის გარდუვალობას, რომელიც უძველეს კანონზომიერებას იმეორებს - ყმანვილი ტყვე, ბავშვი მსხვერპლი თავისი დროისა და გარემოს ძალადობისა. ღვთიური ნიჭი, რომელიც

არ განვითარდა, გამოვლენისთანავე ბოროტად ჩაკვდა. ...ეს იგავური ენაა, საყოველთაო ქეშმარიტების შესაცნობად.

მაია ცერცვაძის მიერ შესრულებული თარგმანი მწერლის ინტელექტუალური, მუსიკალური და მათემატიკური ცოდნითა და ტერმინოლოგიით დატვირთული თხრობის, ფაქიზი ნიუანსების ზუსტად გადმოცემისა და ამეტყველების უნარს ადასტურებს. თარგმანის სხვა ნიუანსებზე საუბარი ნამდვილად სცილდება ჩვენს კომპეტენციას. აღვნიშნავთ, რომ თავად ნაწარმოებმა, მწერალმა და, რაც მთავარია, ბავშვობის თემამ გამოიწვია ჩვენი ინტერესი.

## ლიტერატურა

**პაქსლი ო. 2019**, „ნორჩი არქიმედე“, ჟურნალი „ცისკარი“, N 5.

**ნეტარი ავგუსტინე 1995**, „აღსარებანი“, ბაჩანა ბრეგვაძის თარგმანი, თბილისი.

**შუა საუკუნეების... 1981**, შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორიის პრობლემები, ნაწილი 1, თსუ.